

Predstavništvo Nezavisne Države Hrvatske u Mariboru 1941.- 1945.

ALEŠ MARĐETKO

Maribor, Republika Slovenija

Nakon sloma Kraljevine Jugoslavije Nijemci su anektirali dio slovenskog područja. U Mariboru je vrlo brzo uspostavljen Počasni konzulat Nezavisne Države Hrvatske, koji je pod različitim imenima i s postupno sve užim djelokrugom rada djelovao sve do svibnja 1945. Na osnovu arhivskih izvora autor predstavlja djelovanje ovog predstavništva NDH. Dostupni podaci pokazuju da je ono odigralo pozitivnu ulogu u zaštiti Hrvata koji su živjeli na tom području od njemačkog nasilja. Predstavništvo je na razne načine pomagalo i Slovence, npr. pomagalo im je da nađu posao u NDH i na taj se način se sklone od njemačkih pritisaka.

Cljučne riječi: Maribor, Nezavisna Država Hrvatska, diplomacija, Treći Reich

Napad na Jugoslaviju počeo je 6. travnja 1941. s njemačkim bombardiranjem Beograda. Posije kratkotrajnog rata i kapitulacije jugoslavenske vojske 17. travnja 1941., Njemačka, Italija, Bugarska i Mađarska međusobno su podijelile njezin teritorij.

Slovenija je bila podijeljena između Njemačke, Italije i Mađarske. Bačka je bila pripojena Mađarskoj, Banat je došao pod njemačku upravu, a Srbija je pala pod režim vojničke okupacije u granicama prije balkanskih ratova, dio srpskog teritorija je okupirala i Bugarska. Veći dio Makedonije je pripao Bugarskoj, a zapadni dio tzv. Velikoj Albaniji. Albaniji je bio priključen i veći dio Kosova te manji pogranični dijelovi Crne Gore. Crnu Goru je talijanska vlada proglasila neovisnom državom, ali nakon ustanka 13. srpnja stavila je tu odluku izvan snage i postavila svoga guvernera.¹

Iz većeg dijela Hrvatske, Bosne i Hercegovine te Srijema nastala je Nezavisna Država Hrvatska. Njemačke postrojbe su brzo došle pred Zagreb i u iščekivanju njihova ulaska u grad posebni je izaslanik njemačkog ministra za vanjske poslove u Zagrebu dr. Edmund Veesenmayer² sa Slavkom Kvaternikom spremao proglašenje samostalne države Hrvatske, a pritom su čekali na potporu Vladka Mačka. Poslje Mačkova pristanka, Veesenmayer i Kvaternik otišli su se na radijsku postaju u Vlaškoj ulici, gdje je Kvaternik u ime Ante Pavelića pročitao proglas o uspostavi NDH, a odmah nakon toga je

¹ Ferdo ČULINOVIĆ, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Beograd 1970., 70.-72.

bila pročitana i Mačekova poruka u kojoj je pozvao hrvatski narod, pristaše HSS-a i sva tijela vlasti da surađuju s novim vlastima.³ Tada se Pavelić još uvijek nalazio u Italiji. U Zagreb je došao tek 15. travnja 1941. oko četiri sata ujutro.

Odmah nakon proglašenja NDH Kvaternik se uputio u njemački generalni konzulat gdje su on i Veesenmayer uputili Hitleru brzojav o proglašenju NDH i molbu za priznanje NDH. Veesenmayer je brzojav preveo na njemački jezik i odmah ga poslao u Berlin.⁴ Nakon pet dana, 15. travnja 1941., Hitler je u Zagreb poslao brzojav u kojem je izrazio priznanje NDH pod vodstvom Pavelića. Isti dan NDH je priznala i fašistička Italija. Dva dana posije, 17. travnja 1941., NDH priznala je i Slovačka.⁵ Već 11. travnja 1941. NDH je priznala Mađarska, 21. travnja Bugarska, 6. svibnja Rumunjska, 7. lipnja Japan, 27. lipnja to je učinila Španjolska, 31. srpnja Finska i Danska te 2. kolovoza i Mandukuo.⁶

NDH je održavala diplomatske odnose s Njemačkom, Mađarskom, Rumunjskom, Italijom, Bugarskom, Finskom, Španjolskom i Slovačkom. Ona je bila stranka višestranih ugovora s još nekim marionetskim i drugim vladama u Europi – Norveškom, Nizozemskom, Francuskom (Vichy) i San Marinom. Uz to je pristupila i nekim otvorenim konvencijama, iako takvi ugovorni odnosi ne znače priznanje od ostalih stranaka.⁷

NDH je i od neutralne Švicarske dobila priznanje *de facto* i s njom održavala konzularne i trgovinske odnose. Vatikan je također uspostavio neke

² Dr. Edmund Veesenmayer došao je u Zagreb neposredno nakon državnog udara generala Dušana Simovića, kao osoba od povjerenja ministra von Ribbentropa. Veesenmayer je trebao stupiti u dodir s »radikalnim nacionalistima« (tj. ustašama), okupljenih oko Slavka Kvaternika. Veesenmayer je bio po struci ekonomist i 1932. godine stupio je u NSDAP i SS. Na početku 1938. Ribbentrop ga je doveo u ministarstvo vanjskih poslova u svojstvu državnog sekretara za posebne zadatke. Veesenmayer se prvi put u veljači/ožujku 1939. godine istaknuo prilikom pripremanja proglašenja »nezavisnosti« Slovačke i stoga ga je Ribbentrop u sličnoj situaciji htio iskoristiti u Zagrebu. S njim je u Zagreb stigao i drugi izaslanik iz Berlina. To je bio Walter Malettke, službenik u Vanjskopolitičkom uredu NSDAP u Berlinu, sa zadatkom da nagovori Mačeka da ne putuje u Beograd i ne ulazi u Simovićevu vladu. Veesenmayer je, poslije uspješno završene misije u Zagrebu, otišao u Beograd kao ispomoć opunomoćeniku njemačkog ministarstva vanjskih poslova Felixu Benzleru u otkrivanju osoba koje su bile umješane u državni udar izveden 27. ožujka 1941. Bogdan KRIZMAN, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, Zagreb 1980., 11., bilj. 1.

³ B. KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, Zagreb 1983., 382.-385.

⁴ Isto, 386.

⁵ Važno je da je Slovačka kao samostalna država nastala prije rata i da je Velika Britanija priznavala raspad čehoslovačke države. "Hrvatska 1941. Rasprava u povodu 50. obljetnice početka antifašističke borbe", *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1.-3./1991., 79.

⁶ B. KRIZMAN, *Ante Pavelić i ustaše*, 425.-437.

⁷ Riječ je o pristupanju NDH Svjetskom poštanskom savezu, Međunarodnoj konvenciji o telekomunikacijama, od 25. svibnja 1941., Ženevskoj konvenciji za poboljšanje sudbine ranjenika i bolesnika u vojskama na bojnopolju, i o Ženevskoj konvenciji o postupanju s ratnim zarobljenicima iz 1929. "Hrvatska 1941. Rasprava u povodu 50. obljetnice početka antifašističke borbe," 79.-80.

neformalne odnose s NDH, ali iz njih se ne može zaključiti namjera priznanja, čak ni *de facto*.⁸

U državama koje su je priznale i s kojima je imala diplomatske i druge odnose NDH je otvorila konzularno – diplomatska predstavništva. U Njemačkom Reichu djelovala su sljedeća predstavništva NDH:

- Generalni konzulat u Beču, koji je bio zadužen za područje Austrije bez Štajerske;
- Generalni konzulat Prag (od 23. kolovoza 1943. samo Konzulat):⁹ Češkomoravski protektorat;
- Konzulat Graz: Štajerska i područja nekadašnje Dravske banovine koje je anektirao Treći Reich;
- Konzulat München: Bavarska, Württemberg, Baden i tzv. Prusko Hohenzollerske zemlje;
- Konzularni odsjek poslanstva u Berlinu: Cjelokupan Njemački Reich, a pokriva i područja Poljske, Nizozemske, Belgije, Francuske, itd.

U Njemačkom Reichu postojali su i počasni konzulati NDH u Leipzigu, Hannoveru, Dresdenu, Kölnu, Bremenu, Koblenzu i Breslauu. U ostalim zemljama bila su sljedeća predstavništva NDH: poslanstva su bila u Rimu (poslije oslobođenja Rima u Veneciji – op. A.M.), Madridu, Budimpešti, Sofiji, Bukureštu, Bratislavi, Helsinkiju i Tokiju. Konzulati su bili u Milanu, Ljubljani, do 1943. u Zadru, Rijeci i pred kraj ratu u Trstu. U Beogradu je bilo konzularno zastupništvo, u Zürichu Stalno trgovinsko predstavništvo, a u Parizu je djelovalo Trgovinsko – kulturna delegacija.¹⁰

Početak djelovanja Predstavništva NDH u Mariboru – Počasni konzulat

Odmah nakon okupacije dijela Slovenije,¹¹ Nijemci su započeli s radikalnim djelovanjem, zapljensivanjem imovine, iseljavanjem i zatvaranjem ljudi na tom području. Osim Slovenaca u vrtlogu njemačkog nasilja našlo se i oko tisuću hrvatskih obitelji koje su tad živjele na tom području. Zbog toga je predsjednik podružnice Hrvatskog kulturnog društva »Napredak« u Mariboru g. Dragutin Paljaga¹² 9. svibnja 1941. zamolio njemačke vlasti da odobre

⁸ Isto, 80.

⁹ Pokrajinski arhiv Maribor, Socijalno predstavništvo Nezavisne Države Hrvatske 1941.-1945. (dalje: PAM Socijalno predstavništvo NDH), kut.4., Spis 3343.

¹⁰ Isto, kut. 5., Spis 868.

¹¹ Hitler je za uspostavu civilnih vlasti na području Štajerske i Gorenjske postavio postavio šefa civilne uprave za Donju Štajersku (*Chef der Zivilverwaltung in der Untersteiermark*) i šefa civilne uprave za Gorenjsku (*Chef der Zivilverwaltung für die besetzten Gebiete Kärntens und Krains*). Metod MIKUŽ, *Pregled zgodovine Narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji*, 1. knjiga, Ljubljana 1960., 63.

¹² Dragutin Paljaga bio je rođen 13. srpnja 1894. u Bakru. Završio je Nautičku školu u Bakru gdje je i maturirao i položio državni poručnički ispit u Pomorske oblasti u Rijeci. Kao državni činovnik VII. položajne grupe bio je dekretom iz 1934. umirovljen. U Mariboru je imao tekstilnu tvornicu, gdje je do okupacije i preuzimanja položaja počasnog konzula i živio (Reiserstrasse,

»Napretku« status zastupnika svih Hrvata u Donjoj Štajerskoj.¹³ Nijemci su udovoljili molbi i iz društva »Napredak« nastalo je predstavništvo NDH u Mariboru sa statusom konzulata, koji je kao takav djelovao do lipnja 1941., kada je Paljaga postao počasni konzul NDH u Mariboru¹⁴ i predstavništvo je tako službeno postalo Počasni konzulat NDH u Mariboru. Konzulat je počeo najprije djelovati u uredu odvjetnika dr. Kumbatovića na Reiserstrasse (danas Cankarjeva ulica) br. 16.¹⁵

Prva zadaća konzulata bila je da se Hrvati zaštite pred njemačkim nasiljem, u prvom redu da se nađe način na koji će moći dokazati hrvatsku pripadnost. Konzulatu je uspjelo da su Hrvati mogli dokazati svoju pripadnost na temelju evidencije članova i članske iskaznice HKD »Napredak«, koje je djelovalo u Mariboru nekoliko godina prije rata. Na temelju te iskaznice Hrvatima, ali i nekim Slovencima, bilo je dodijeljeno hrvatsko državljanstvo.

Druga važna dužnost konzulata u prvim danima djelovanja bila je zaštita slobode i života te imovine tamošnjih Hrvata. Odmah su bile izvršene mnogobrojne svakodnevne uspješne intervencije kod njemačkih vlasti da se poništi zapljena imovine hrvatskih državljana. Još važnije mjere bile su one poduzete na puštanju na slobodu Hrvata koji su bili zatvoreni i u životnoj opasnosti.¹⁶

Veliko postignuće konzula Paljage bio je i sporazum po kojem su Nijemci svim hrvatskim umirovljenicima na temelju članske iskaznice HKD »Napredak« u Mariboru priznali pravo na daljnje dobivanje mirovine koju su zaradili u Kraljevini Jugoslaviji, a koju im je na temelju tog sporazuma od tada isplaćivao Treći Reich.¹⁷

Kad je Paljaga službeno preuzeo dužnost počasnog konzula NDH u Mariboru, njemačke su vlasti i službeno potvrdile nastavak rada konzulata u Mariboru. Nakon preuzimanja dužnosti počasnog konzula Paljaga je posjetio sve predstavnike njemačkih vlasti sa kojima je konzulat surađivao. Tom prilikom bila je izražena želja s obje strane, da sva sporna pitanja rješavaju sporazumno, posebice ona koja se odnose na hrvatske državljanke. Konzulu je tako uspjelo spriječiti daljnje zatvaranje Hrvata, a za slučaj da se to greškom i dogodi Hrvati su se na intervenciju konzulata odmah puštali iz zatvora. Nijemci su sa službenim početkom djelovanja konzulata postavili njegove radne zadatke. Taj posao obuhvaćao je:

- zaštitu osobne imovine i slobode tamošnjih Hrvata;
- suradnju s delegacijom domobranskih časnika (*Umsiedlungsstab*); to je značilo obilazak njemačkih zarobljeničkih logora kako bi se iz njih otpus-

danas Cankarjeva ulica – br. 16/I). Bio je rimokatoličke vjere, oženjen i otac dvaju sinova. PAM, Socijalno predstavništvo NDH, kut. 1., Spis 954.

¹³ Isto, Spis 1.

¹⁴ Isto, Spis 8.

¹⁵ Isto, kut. 6., Spis 59.

¹⁶ Isto, Spis 18.

¹⁷ Isto, kut. 1., Spis 1.-7.

tili zarobljeni jugoslavenski vojnici građani NDH, kao i održavanje veze s njemačkom vojskom;

- razne intervencije kod njemačkih vlasti i konferencije na zahtjev istih, a koje su se ticale interesa tamošnjih Hrvata;
- izdavanje pismenih preporuka na razne molbe za selidbu u NDH, preko NDH i za putovanja u NDH i preko njezina teritorija;
- vidiranje propusnica za putovanje u NDH;
- davanje usmenih informacija i savjeta u svim slučajevima koji su se odnosili na izvanredna i nesigurna stanja na početku rata;
- pismene intervencije radi ukidanja povjerenika i zapljena imovine Hrvatima;
- dopisivanje s Ministarstvom vanjskih poslova NDH i njemačkim vlastima u Donjoj Štajerskoj.¹⁸

Uz te poslove Konzulat je na želju predsjednika Komisije za razgraničenje NDH i Trećeg Reicha, domobransko potpukovnika Zvonimira Stimakovića surađivao u prijepornim pitanjima pri razgraničenju u Donjoj Štajerskoj. Na molbu kapetana fregate Mičića kao šefa delegacije za preseljavanje Slovenaca, djelokrug rada Konzulata u tom se pitanju proširio i na krajeve pod upravom korušskog gaulajtera Kutschera.¹⁹

Na početku djelovanja počasnom konzulu Paljagi uspjelo je osobnom intervencijom dobiti dvije sobe po mjesečnom najmu od 30 njemačkih maraka (Reichsmaraka, RM). Zbog sve više posla, koji je morao obavljati Paljaga sam, u srpnju 1941. zamolio je Ministarstvo vanjskih poslova NDH da odobri zapošljavanje dvaju pisarničkih činovnika, koji dobro govore njemački i hrvatski jezik, te jednog činovničkog slugu. Uz to je pristojno zamolio Ministarstvo i za veću svotu novca za kupnju uredskog naještaja u prostorijama konzulata i za troškove reprezentacije, koje je morao do tada pokrivati vlastitim novcem. Kao najpotrebnije je naglasio sređivanje permanentne kurirske službe barem jedanput u tjednu.²⁰

Zbog sve više posla postajale su unajmljene prostorije premale za normalan rad i zbog toga je Paljaga unajmio nove prostorije i od 13. kolovoza 1941. konzulat je počeo raditi u novim prostorijama na Brandis Gasse (danas Grajska ulica) br. 5.²¹

Ministarstvo vanjskih poslova NDH je brzo ugodilo molbama počasnog konzula Paljage za zapošljavanje više činovnika. Tako su do studenoga 1941. na Konzulatu radili: počasni konzul Dragutin Paljaga; Hivzija Košarić, koji je sređivao zapisnik Konzulata, otpremao poštu, zaračunavao pristojbe, te sređivao knjigu inventara; Marija Demšar, strojopisačica; Michaela Lentsche, koja je vodila dopisivanje sa strankama na njemačkom jeziku.

¹⁸ Isto, Spis 59.

¹⁹ Voditelj civilne uprave u Štajerskoj bio je gaulajter dr. Uiberreither. M. MIKUŽ, n. dj., 67.

²⁰ PAM, Socijalno predstavništvo NDH, kut. 1., Spis 59.

²¹ Isto, Spis 104.

Zbog puno posla blagajna i računi konzulata do studenoga 1941 još nisu bili sređeni i zato je Paljaga opet zamolio Ministarstvo da dopuste zapošljavanje još dva činovnika, od toga jednog koji bi obavljao posao dokonzula. Paljaga je za taj položaj predložio Hivziju Košarića. U molbi je Paljaga naglasio da mu što prije osiguraju dovoljan broj radnika kako bi mogao konzulat normalno raditi, a ako to ne bi bilo moguće, pozvao je ministarstvo neka radije zatvori odnosno ukine konzulat u Mariboru.²² U prvim mjesecima rada troškovi konzulata iznosili su: za prostorije 30 RM, za čišćenje prostorija 25 RM, za strojopisačicu 90 RM i za slugu 50 RM. Konzulu Paljagi bilo je za prve mjesece rada isplaćeno 50 RM dnevnicama, a za putovanja u NDH 300 hrvatskih kuna.²³

Konzularna agencija

U kolovozu 1941. počeo je djelovati Konzulat NDH u Grazu pod vodstvom Tome Turate, čije je područje djelovanja bila Štajerska, Koruška i tzv. "Njemačka Kranjska". Zbog toga što je Konzulat u Grazu nije bio počasnog karaktera, njemu je podređen Počasni konzulat u Mariboru.²⁴ Ipak, on je i dalje zadržao položaj i radna zaduženja. Dana 13. studenoga 1941. njemačke vlasti su i službeno preimenovala Počasni konzulat u Mariboru u Konzularnu agenciju NDH u Mariboru. Razlog tomu je bio to što njemačke vlasti nisu dopuštale postavljanje konzulata u novim okupiranim područjima i anektiranim područjima.²⁵ Prema odluci Ministarstva vanjskih poslova NDH Konzularna agencija u Mariboru mogla je vidirati propusnice (*Durchlassschein*) koje su izdale njemačke vlasti, a koje su vrijedile za putnički promet između anektiranih krajeva Slovenije te NDH, ako su se odnosile na:

1. njemački državljani i Hrvati uz predočenje redovite putnice;
2. Folksdojčeri iz NDH uz predočenje iskaznice o pripadnosti njemačkoj narodnoj skupini (*Volksdeutscheausweis*);
3. strane državljane, prijateljski razpoložene, ako su te države priznale NDH, uz predočenje redovite putnice.

Slovincima, Srbima, Židovima itd. te pripadnicima država koje nisu priznale NDH, agencija je mogla njemački *Durchlasschein* vidirati samo nakon prethodnog odobrenja Ravnateljstva za javni red i sigurnost MUP-a NDH u Zagrebu. Molbu za vidiranje takvih propusnica morala je agencija poslati Ravnateljstvu u dva primjerka s dvije fotografije, te u njoj navesti sve osobne podatke kao i zavičajnu općinu, narodnost, rasnu pripadnost, sadašnju i prijašnju vjeru molitelja i njegovih roditelja, te mjesto i vrijeme zadnjeg boravka na području NDH kao i točnu svrhu putovanja sa svim relacijama u NDH. Pojedine iznimke u svezi s navedenim propusnicama agencija je mogla vidirati samo na izričitu preporuku i zahtjev najviših njemačkih upravnih

²² Isto, Spis 12.878.

²³ Isto, Spis 108.

²⁴ Isto, Spis 174.

²⁵ Isto, kut. 6., Spis 89/tajno.

vlasti, ali u takvim slučajevima morala je odmah obavijestiti Ministarstvo vanjskih poslova.

Putnice bez njemačke propusnice agencija nije mogla vidirati, nego je to bilo u nadležnosti Konzulata NDH u Grazu. Isto tako samo Konzulat u Grazu je mogao davati državljanima NDH putnice i *passé-avant*. Ako su kojim slučajem došle takve molbe, odmah ih je morala poslati u Graz.

Talijanske propusnice (*foglio di via*) i strane *pass-avant* bez odobrenja Ravnateljstva za javni red i sigurnost MUP-a NDH nije mogla vidirati ni agencija u Mariboru ni Konzulat u Grazu.²⁶

Službeno područje djelovanja Konzularne agencije u Mariboru bili su dijelovi Slovenije koje je anektirao Treći Reich.²⁷ Redarstvene službe NDH su 2. ožujka 1942. zatražile od konzula Paljage da u što kraćim rokovima šalje popise osoba, kojima je izdao vizu za NDH s naznačenim mjestom boravka, razlogom putovanja i trajanjem vize, i to "u svrhu nadzora njihovog povratka u Njemačku". Još je posebno morao slati popise osoba koje su imale "crvene" i "zelene" dokumente, što znači osobe koje su živjele na području koje je zaposjela Njemačka i koje nisu bile njemačke narodnosti i još nisu dobile službene njemačke putovnice.²⁸ U srpnju 1942. dobila je agencija u Mariboru od Konzulata u Grazu dozvolu da može u izvanrednim slučajevima vidirati i radne službene propusnice viših njemačkih činovnika.²⁹

Iako su njemačke vlasti bile uvjerenе, kao i Ministarstvo vanjskih poslova NDH, da će predstavništva NDH u Mariboru brzo prestati sa radom, bilo je svaki dan sve više posla za zaposlene. Najviše posla imala je agencija nakon "Sporazuma o preseljavanju hrvatskih državnih pripadnika", koji su potpisale NDH i Treći Reich 12. studenoga 1941. Zbog tog sporazuma morala je agencija u svezi sa Sporazumom davati Hrvatima u Donjoj Štajerskoj sve potrebne upute, primati i rješavati molbe i posredovati kod "Paritetnog povjerenstva". Uz dužnosti za koje je bila ovlaštena agencija, ona je mogla i dalje intervenirati kod njemačkih vlasti radi zapljene imovine ili u slučaju zatvaranja Hrvata. Sve više ljudi se obraćalo agenciji s pitanjima iz različitih životnih i pravnih područja. Svaki dan se povećavao broj izdanih viza, posebice onih koje su dobivali hrvatski radnici, koji su se vraćali s rada u Njemačkoj i išli na dopust u NDH ili su samo putovali kroz NDH. Radi blizine u agenciju u Mariboru dolazili su mnogobrojni hrvatski radnici u Njemačkoj koji nisu, zbog pogreške njemačkih ili vlasti NDH, dobili prave ili potrebne vize.³⁰

Preko mariborske agencije tražili su posao u NDH i mnogi Slovenci. Tako je uz pomoć agencije dobio u NDH posao veći broj slovenskih učitelja. Više strojarskih radnika se uz pomoć agencije zaposlilo u željezari u Zenici, posao

²⁶ Isto, Spis 17/tajno.

²⁷ Isto, Spis 5468.

²⁸ Isto, Spis bez broja.

²⁹ Isto, kut. 3., Spis 5348.

³⁰ Isto, kut. 6., Spis 18/tajno.

u NDH je pronašlo i više željezničkih radnika slovenske nacionalnosti, koji su zbog okupacije i njemačke politike na početku rata izgubili posao.

U prostorima odnosno preko agencije vršila se prijava i novačenje vojnih obveznika i dobrovoljaca, koji su morali ili željeli stupiti u domobranstvo NDH. Za to je bio iz Zagreba dostavljen poseban paket sa promidžbenim materijalom. U siječnju 1942. zaposleni u agenciji su organizirali i skupljanje zimske pomoći za Bosnu. Za dva mjeseca uspjeli su skupiti 39.506 kuna odnosno 1.907,01 RM.³¹

Od početka rada u svibnju 1941., pa do 27. srpnja 1942. agencija u Mariboru primila je 3.786 različitih spisa, od kojih je najviše bilo sudskih zapisa iz NDH za sudove u D. Štajerskoj, molba Hrvata koji su stalno živjeli na tom području, za Paritetno povjerenstvo, kao i raznih intervencija radi zapljena imovine Hrvatima ili za njihovo oslobađanje iz zatvora te brojnih predmeta koji su spadali u rad agencije. Do 27. srpnja agencija je izdala njemačkim državljanima i hrvatskim radnicima na radu u Njemačkoj preko 8.500 viza, od toga samo od 22. do 26. srpnja 1942. 598 viza.³²

Zbog sve više posla, konzul Paljaga je opet uputio Ministarstvu vanjskih poslova molbu za zapošljavanje većeg broja činovnika, posebice takvih kojima bi se mogao povjeriti rad na izdavanju viza i pisanju izvještaja za taj rad i koji bi bili spremni raditi cijeli dan te bi bili sposobni i vješti u radu sa strankama, posebice u radu s radnicima.³³ Konzul je opet zamolio Ministarstvo za dozvolu za kupnju namještaja jer je ono što su upotrebljavali bilo posuđeno, a njegovi vlasnici već su više puta tražili vraćanje tog namještaja. Takvo stanje konzul je smatrao sramotnim i neprimjerenim za izgled NDH.

Konzul je izrazio bojazan da se i uz velike poteškoće i odgovornosti kojima je bio obilježen rad agencije te uz veliko značenje agencije za Hrvate iz Donje Štajerske i cijele Njemačke, pokazuje malo razumijevanja za rad agencije. Konzul Paljaga je pozvao Ministarstvo neka uputi u agenciju svog predstavnika kako bi se uvjerilo o prilikama u agenciji. Mislio je da bi se na taj način ipak našlo načina i sredstava da se omogući dostojan i uspješan rad, kako Paljaga kaže "po općem mišljenju našeg najmanjeg i najmanje važnog predstavnictva".³⁴ Kako se čini molbe konzula Paljage bile su brzo uslišane. U agenciji se zaposlilo više novih činovnika i tako su do listopada 1942. u agenciji radili sljedeći činovnici:

- Dragutin Paljaga, konzul. Vršio je dužnost voditelja agencije, kao i nadzor nad poslovima i pojedinim činovnicima agencije. Osobno je vodio zapisnik tajnih i vrlo tajnih spisa, koje je rješavao. Rukovao je s konzularnom šifrom. Primao je i potpisivao svu poštu te nove putovnice, u slučaju da je agencija dobila za to ovlaštenje od njemačkih vlasti. Podnosio je izvještaje ministarstvu u Zagrebu i Poslanstvu NDH u Berlinu. Davao je upute činovnicima

³¹ Isto, kut. 3., Spis 2367.

³² Isto, kut. 6., Spis 18/tajno.

³³ Isto, kut. 1, Spis 3786.

³⁴ Isto, kut. 6., Spis 18/tajno.

i građanima. Kao naredbodavac je voditelju blagajne izdavao naloge za računsko – blagajničku službu i to za sve uplate, isplate i nabavke. U svim važnijim slučajevima, koji su se odnosili na rad hrvatsko – njemačkog paritetnog povjerenstva i preseljavanja Hrvata iz Donje Štajerske, osobno je primao stranke. Kao konzul zastupao je državne interese NDH i posebne interese pred njemačkim vlastima te je održavao s njima usku poslovnu vezu. Vodio je popis visokih njemačkih predstavnika te trgovačkih i kulturnih činovnika.

- Dr. Božidar Pereško, dokonzul.³⁵ Zamjenjivao je konzula Paljagu u njegovoj odsutnosti. Vodio je nadzor i brigu za uredno izdavanje odnosno vidiranje putovnica te potpisivao vize. Povjereni su mu bili poslovi pravne pomoći i svi poslovi koji su se odnosili na rad javnih bilježnika. Bio je voditelj blagajne i odgovorni “računopolagač”. Vodio je blagajnički urudžbeni zapisnik i sve blagajničke knjige. Rješavao je razne spise, u njegov djelokrug spadalo je i praćenje trgovačkog prometa između Donje Štajerske, Koruške i tzv. Njemačke Kranjske s NDH. Bio je i zadužen za rad u vezi s promidžbom NDH.
- Hivzija Košarić,³⁶ konzularni činovnik. Strankama je izdavao vize i vodio knjigu naplaćenih pristojbi koju je morao svakog dana zaključiti i predati novac s pismenim izvještajem voditelju blagajne. Vodio je knjigu pologa novca za vize, zimске pomoći i brzojava, kao i knjigu poštanskih troškova, koje je svaki mjesec predao voditelju blagajne. Vodio je i imenik stvari te prevodio i potpisivao prijepise, radi njihove službene ovjere. Vodio je i knjigu ovjerenih potpisa.
- Emilija Niemčić, konzularna činovnica, strojopisačica. Vršila je dopisivanje i rješavala spise koji su joj se dodijelili u rad. Vodila je knjigu hrvatskih državljana stalno naseljenih na području pod ingerencijom agencije u Mariboru. Prevodila je i prepisivala spise na njemački jezik.
- Marija Demšar, konzularna činovnica, strojopisačica. Sređivala je knjigu odobrenih i izdanih viza, kao i knjigu izdanih besplatnih i službenih viza o čemu je podnosila mjesečni izvještaj za Ministarstvo vanjskih poslova. Pomagala je pri otpremi pošte te vodila dostavnu knjigu pošte i “posebnika”.
- Leo Barić, ugovorni činovnik, koji je u srpnju 1943. prebačen u Zagreb. Vodio je urudžbeni zapisnik i imenik tog zapisnika, sređivao je arhivu. Razduživao je i otpremao svršenu poštu te pomagao pri izdavanju viza.
- Rosanda Mirović, ugovorna činovnica. Vršila je dopisivanje na njemačkom jeziku i strojopis.

³⁵ Od 19. svibnja 1943. dokonzulsku službu vršio je dr. Fedor Cicak. PAM, Socijalno predstavništvo NDH, kut. 4., Spis 1333/1943.

³⁶ Dana 19. svibnja 1943. Hivzija Košarić bio je službeno otputovao u Berlin. Do njegova povratka u Maribor, u kolovozu 1943., njegov posao vodila je Marija Gadžo. Kao u prethodnoj bilješci.

- Juraj Kučan, podvornik. Bio je zadužen za čistoću pisarničkih i ostalih prostorija agencije. Vršio je dostavu spisa i pošte.³⁷

Poslije nešto više od godine dana rada predstavništva NDH u Mariboru troškovi rada su iznosili: za povratak Hrvata u domovinu i pomaganje u nevolji: 10.000 kuna (500 RM); uredski troškovi od 24.000 kuna (1.200 RM); nabava za popravak, održavanje i čišćenje zgrade i namještaja: 50.000 kuna (2.500 RM); ogrijev i rasvjeta: 7.000 kuna (350 RM); najamnina: 2.000 kuna (100 RM); nadnice radnika: 10.000 kuna (500 RM); nabava odijela za vozača i podvornika: 10.000 kuna (500 RM); osiguranje: 1.300 kuna (65 RM); nagrade, potpore, pomoć, doprinosi i slično: 10.000 kuna (500 RM); za izvanredne troškove i dostojnije zastupanje države: 40.000 kuna (2.000 RM). Tako su ukupni troškovi iznosili 189.300 kuna, odnosno 9.465 RM.³⁸

Socijalno predstavništvo NDH

Krajem 1942. godine (studeni/prosinac) Konzularna agencija NDH u Mariboru bila je degradirana u Socijalno predstavništvo NDH u Mariboru, te je bila pod upravom Konzulata NDH u Grazu.³⁹ S tom promijenom promjenile su se i ovlasti predstavništva. Ministarstvo vanjskih poslova je Socijalno predstavništvo ovlastilo za izdavanje i izmjenu tzv. "iseljeničkih putnica" i njihovo vidiranje.⁴⁰

Socijalno predstavništvo nije smjelo vidirati putovnice stranih državljana i nije smjelo u svoje ime izdavati putovnice i druge putne isprave hrvatskim državljanima, a nije smjelo izdavati ni vize državljanima NDH. Odobrenjem Ministarstva vanjskih poslova mogao je Konzulat u Grazu opunomoćiti Paljagu da po nalogu konzula u Grazu izdaje vize i putovnice itd. i to samo pod uvjetima da "se nebi opazila nikakova vanjska promjena u obliku podpisivanja vizuma itd. Socijalnog predstavništva u Marburgu".⁴¹

Socijalno predstavništvo u Mariboru za svoje djelovanje nije imalo *esequature* od Ministarstva vanjskih poslova trećeg Reicha u Berlinu, već mu je dopušten rad prešutno - *es wird geduldet*. Razlog tome je bio što se predstavništvo nalazilo na novom, odnosno tek anektiranom području Trećeg Reicha. Zbog toga predstavništvo nije bilo u mogućnosti zahtijevati svoja prava od njemačkih vlasti, niti je bilo u mogućnosti zatražiti prostorije koje bi odgovarale predstavništvu strane države, niti je bio dopušten vidan natpis ili zastava na zgradi predstavništva.⁴² Predstavništvo nije moglo uživati ni eksteritorijalnost svoje arhive i pošte i zato su mogle njemačke vlasti u svakom trenutku pregledati rad Socijalnog predstavništva. Ono nije smjelo pisati

³⁷ PAM, Socijalno predstavništvo NDH, kut. 3., Spis 5659.

³⁸ Isto, Spis 1145.

³⁹ Isto, kut. 6., Spis 89/tajno.

⁴⁰ Isto, Spis 105/tajno.

⁴¹ Isto, Spis 89/tajno.

⁴² Isto, Spis 4/tajno.

političke izvještaje, a svu poštu za Ministarstvo vanjskih poslova moralo je slati preko Graza.⁴³

Upravnik predstavništva Paljaga je više puta zatražio od Ministarstva vanjskih poslova NDH da predstavništvo opet radi samostalno ili kao službeno predstavništvo NDH jer je, po njegovim riječima, ovakav način rada bio nemoguć.⁴⁴ Ali njegove molbe do kraja rata nisu bile uslišane.

Krajem 1944. godine Socijalno predstavništvo se zbog savezničkih bombardiranja Maribora i oštećenih prostorija preselilo na Hugo-Wolf Gasse (danas ulica Vita Kreigherja) br. 17, gdje je vršilo uredske poslove 8 – 10 i 16 – 18 sati, a na početku 1945. godine predstavništvo je zbog bombardiranja dio svojih uredskih prostorija premjestilo na Kokoschinegg Strasse (danas Tomšičeva ulica) br. 7/I, gdje je radilo sa strankama 10 – 12 sati.⁴⁵ Do kraja djelovanja predstavništva, u svibnju 1945. godine, u predstavništvu su radili: Drago Paljaga, ing. Vjekoslav Rajman, Hivzija Košarić, Josip Reš, Rosanda Mirović, Maja Demšar, Olga Celcer, Danica Krok, Michaela Lentsche i Juraj Kučan.⁴⁶

Za 1944. godinu Socijalno predstavništvo imalo je za 243.689 kuna troškova, od čega najviše za pisarnički rad, tisak i knjige, poštu i telefon, kupnju novina, grijanje, rasvjetu, vodu, najamninu, za pomoć siromašnim Hrvatima koji su se vraćali u NDH i za pomoć ljudima u nesreći. Najviše troškova izazvale su štete nastale savezničkim bombardiranjima Maribora, jer je više puta oštećena zgrada u kojoj je djelovalo Socijalno predstavništvo.⁴⁷

Sudbina Dragutina Paljage i ostalih zaposlenika u predstavništvu NDH u Mariboru nakon oslobođenja nije poznata, odnosno autor to nije moga saznati iz raspoložive arhivske građe.

⁴³ Isto, Spis 2/vrlo tajno.

⁴⁴ Isto, Spis 4/tajno.

⁴⁵ Isto, Spis 31/tajno.

⁴⁶ Isto, kut. 5., Spis 953.

⁴⁷ Isto, Spis 199.

SUMMARY

REPRESENTATION OF THE INDEPENDENT STATE OF
CROATIA IN MARIBOR

Shortly after German occupation of Slovenia in April 1941 the president of the Croatian cultural society "Napredak" in Maribor Dragutin Paljaga asked the new authorities to established the Representation of the Independent State of Croatia (NDH) in Maribor. The main purpose of this institution was to protect Croats who lived in parts of Slovenia annexed by Germans. The Representation successfully intervened and helped Croats whose property had been confiscated by Germans, or Croats who were sent to prisons. Mr. Dragutin Paljaga also achieved that Germans continued paying pensions to Croats who had previously received them from Yugoslav authorities.

In June 1941 Dragutin Paljaga became the honourable consul of NDH in Maribor and Croatian Representation was recognized as Honourable consulat of NDH in Maribor. Its main purpose was to protect freedom and property of Croats living in parts of Slovenia annexed by Third Reich. It also edited licences and visas for travel in or through NDH.

After the establishment of the NDH Consulat in Graz, the Honourable consulat in Maribor fell under its competence. In November 1941 Honourable consulat in Maribor was renamed and became Consular agency of NDH in Maribor. This agency was able only to confirm and edit licences and visas for travel in or through NDH, but it was still working independetly and continued solving problems of persons who asked it for help. In late 1942 the Consular agency has been degraded to a Social representation of NDH in Maribor. It could only edit, exchange and confirm emigrants licenses. This representation was occupied with difrent forms of help for Croats living in Slovenia annexed by Germans and continued working until the end of war.

Representation of NDH in Maribor had an important role. It helped and protected Croats who lived in parts of Slovenia annexed by the Third Reich. Representation also helped many Slovenians and helped them to find work in NDH and therefore helped them to escape from German violence.

Key words: Maribor, Independent State of Croatia, diplomacy, Third Reich